

Rigmands- bibliotekar mod alle odds

En af USA's rigeste mænd ansatte for 118 år siden en ung kvinde til at få sat skik på hans hastigt voksende samling af sjældne manuskripter og kulturskatte. Belle da Costa Greene var på mange måder en usædvanlig bibliotekar og er blevet en rollemodel for eftertiden. Nu kommer hun selv i centrum gennem en særudstilling på det bibliotek, hun gjorde til et af de mægtigste i verden.

□ Minna Skau, journalist

Der er en Starbucks på det modsatte hjørne, en spa i kælderens under velhaverlejlighederne overfor og skyskrabere lige op ad gaden. Men når man går ind ad glasdørene til de knopskudte bygninger på 225 Madison Avenue i New York, træder man ind i et helt unikt skatkammer midt i storbyen. Her er hele tre af verdens

49 kendte Gutenberg-bibler, Mozarts håndskrevne noder til Figaros bryllup, Nordamerikas største samling af Rembrandt-raderinger og læderindbundne, juvelbesatte religiøse skrifter fra det 13. århundrede.

Den ældste del af bygningskomplekset er et overdådigt palads i italiensk renæssance-stil, som rigmanden John Pierpont Morgan ved forrige århundredeskifte fik specialbygget til at huse sit private bibliotek. Morgan dominerede dengang den amerikanske finansverden med sin bank- og investeringsvirksomhed og bestyrelsesposter i alle de store jernbaneselskaber. Men han var også bestyrelsesformand for New Yorks Metropolitan Museum og var begyndt selv at bygge en tilsyneladende lidt tilfældig samling af sjældne bibler, koptiske manuskripter og nogle af verdens smukkeste bøger.

På *The Morgan Library and Museum* er der i dag mere skik på samlingen. Den er organiseret og katalogiseret, og der er bygget om op til flere gange. Nogle af de sjældne værker står i bogreoler i valnøddetræ i tre etager i den

Belle da Costa Greene, 1911. Stik mod alle odds for køn, race, alder, socialklasse og uddannelse blev Greene i 1905 ansat som J.P Morgans personlige bibliotekar på hans private bibliotek. Foto: Morgan Library and Museum

→ Belle da Costa Greene levede "forklædt som hvid" – en stor hemmelighed i datidens raceopdelte USA. Hun forklarede sit mørke lød med, at hun havde en portugisisk bedstemor. **Foto:** Morgan Library and Museum

imponerende gamle læsesal mod sydøst, der er selve museets hjerte. På forskningsbibliotekets Sherman Fairchild-læsesal i det nordvestlige hjørne kan man selv få lov til at nærstudere det meste. Og størstedelen af den unikke samling er digitaliseret og via databasen CORSAIR frit tilgængelig på nettet.

J. P. Morgan var manden, der startede samlingen. Men en stor del af æren for det, både museumsgæster og forskere fra hele verden i dag kan opleve som en meget velorganiseret og tilgængelig samling, tilfalder en kvinde ved navn Belle da Costa Greene, der i 1905 stik mod alle odds for køn, race, alder, socialklasse og uddannelse blev Morgans fortrolige og en central person i New Yorks kulturelite.

Som avisen New York Times konstaterede i 1912, blev "den bedagede bibliotekar altid fremstillet med hat og gråt skæg. Men her er en med smittende latter, brune øjne og farve i kinderne, som taler nydeligt fransk, og som samler mugne bind op, så yndefuldt som en sommerfugl, der letter fra et støvet blad. Og hun har sine egne idéer – idéer, som vil udvikle sig med støtte fra hendes overtalelsesevner og intelligens, eftersom hun har hr. Morgans rigdom i ryggen".

Hyret på nevøens anbefaling

Belle da Costa Greene kom fra et job på universitetsbiblioteket i Princeton, New Jersey. Indtil for få år siden troede man, at hun ikke rigtig havde nogen formel uddannelse udover tre år på *Northfield Seminary for Young Ladies* i delstaten Massachusetts fra 1886 til 1899, hvor hun i sin ansøgning skrev, at hun håbede at blive bibliotekar. Men det er nu kendt, at hun i år 1900 også blev undervist i katalogisering

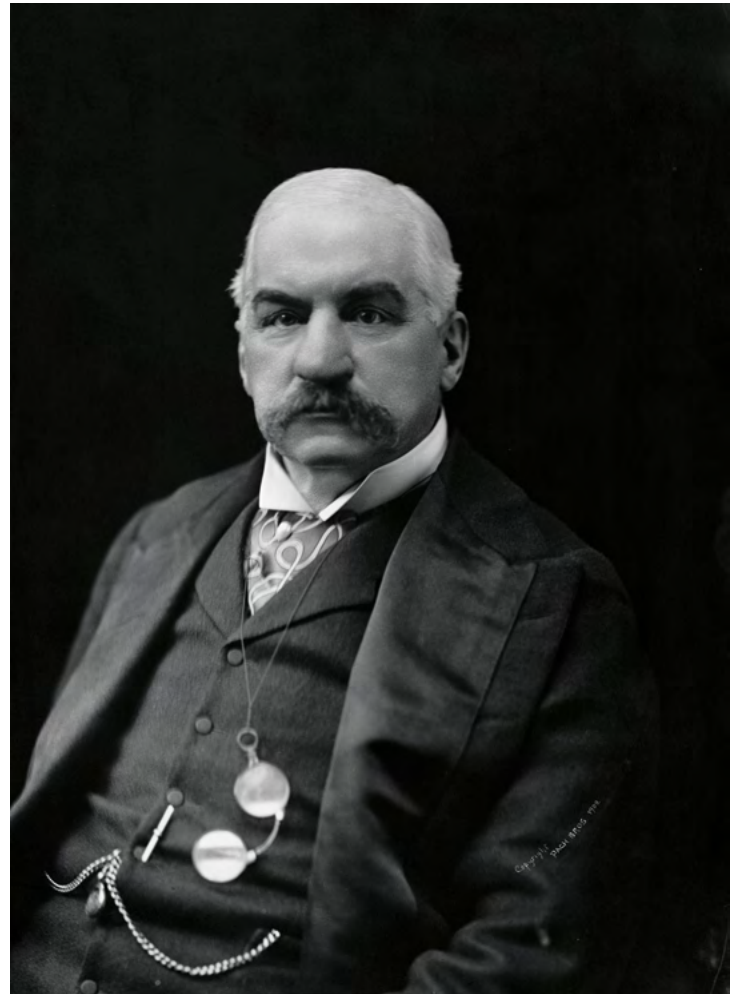
og klassificering på et bibliotekar-kursus på Amherst College i det vestlige Massachusetts.

På biblioteket i Princeton arbejdede Greene sammen med J. P. Morgans nevø, Junius Spencer Morgan. Det var ham, der fik overtalt sin onkel til at hyre den 26-årige Greene, da han begyndte at hente sin spredte bog- og kunstsamling hjem til det nybyggede pragtpalæ i New York fra sit hus i London og forskellige museer og lagre i USA.

På *The Morgan* har Erica Ciallela som assisterende kurator i øjeblikket travlt med at forberede en særudstilling, der næste efterår fortæller historien om J. P. Morgans personlige bibliotekar og den første direktør for det, der i dag er et af verdens mere unikke museer og forskningsbiblioteker.

"Det var Junius, der sagde: 'Hey, du har brug for nogen til at katalogisere alt det her. Nu har du din McKim (Morgan Library er tegnet af en af datidens mest prominente New York-arkitekter, Charles McKim, *red.*). Nu skal bare ansætte hende her.' Så kom hun til samtale, og resten er historie," siger Ciallela.

Greene fik i første omgang ansvar for at katalogisere og organisere de mange bøger og skrifter. Hun startede fra bunden og byggede sit eget system, der bruger tal før og efter et punktum til at gruppere materiale efter temaer og undertemaer. Det er unikt for The Morgan og er blevet justeret, efterhånden som samlingen er vokset. Men det minder ifølge kurator Erica Ciallela meget om det 150 år gamle, globalt udbredte Dewey decimalsystem, der er udviklet på Greenes gamle skole, Amherst College.

Kort efter at Greene ankom til biblioteket, begyndte Morgan at introducere hende for førende kunstsamlere og -sælgere. Og efter få år blev hun også selv sendt på auktion i Europa og USA, hvor hun købte ind for millioner.

Forfatter Jean Strouse fortæller i biografien *Morgan, American Financier* fra 1999, hvordan Greene også blev Morgans medsamsvorne i flere forsøg på at slippe for at betale importtold på nogle af de værdifulde objekter, hun bragte hjem fra Europa. Engang lod hun for eksempel toderne finde nogle mindre værdifulde objekter i hendes bagage alene for at aflede deres opmærksomhed fra et maleri, en bronzeskulptur og et meget dyrt ur, Morgan havde bedt hende købe i London.

"Da jeg kom hjem til biblioteket med alle J.P.'s skatte, udførte vi en lille krigsdans og lo af fryd," skal hun ifølge Strouse have fortalt en ven.

Det er ikke kun katalogiseringen og selve samlingen, der har tråde tilbage til Greene. Adjungeret professor i amerikansk historie Heidi Ardizzone, der i 2007 udgav bogen *An Illuminated Life: Belle da Costa Greene's Journey from Prejudice to Privilege* har under sin research haft adgang til 108 kasser med Greenes professionelle breve, noter og kvitteringer. Her kan man blandt andet

se hendes grundige forberedelse for både at få organiseret den voksende samling og gøre den tilgængelig for andre end Morgan selv og

hans nærmeste. Det fremgår for eksempel, hvordan hun konsulterede i hvert fald Library of Congress i Washington, British Museum i London, Huntington Library i Californien og Fogg Art Museum ved Harvard i Massachusetts for blandt andet at høre, hvordan de havde reguleret adgangen til deres læsesal.

Så når forskere i dag skal søge om adgang til det fysiske materiale på læsesalen, foregår det ifølge kurator Erica Ciallela efter en proces med begrundet ansøgning og referencer, som meget ligner den, Greene satte i gang. Og når først man er på læsesalen, bliver man installeret ved en læseplads og får materialet udleveret – en ting ad gangen – af bibliotekarere, der i hånden noterer alle lån ned i en bog, der stammer fra Greenes tid.

Hun levede forklædt som hvid

Et vigtigt element i fortællingen om Morgans bibliotekar er, at hun levede med det, der i datidens raceopdelte Amerika har været en meget stor hemmelighed. Først i 1999 faldt Jean Strouse under sin research til biografien om Morgan over Greenes fødselsattest fra Washington D.C. Greene har selv til flere aviser

↑ J. Piermont Morgan, 1902. Foto: Morgan Library and Museum

forklaret sin mørke lød med, at hun havde en portugisisk bedstemor. Men Strouse fandt dokumentation for, at begge Greenes forældre var efterkommere af sorte slaver – faren var oven i købet en kendt sort borgerrettighedsaktivist.

Det er kendt, at begge forældre og alle deres børn var lyse i huden. Der er ingen nedskrevet forklaring på det, men kurator Erica Ciallela siger, at slaveefterkommere af blandet race ofte var resultat af hvide slaveejerers voldtægt af kvinder i deres sold.

Selv om slaveriet formelt var blevet afskaffet 40 år inden Greenes ansættelse, skal man helt frem til 1970'erne, før Greenes gamle arbejdsplads, Princeton University, optog sin første sorte studerende. USA var på Greenes tid stadig delt i sort og hvid, og den såkaldte "en-dråbe-regel" tilskrev, at ingen med sort blod i årene kunne registreres som hvid. Men da den unge bibliotekar efter forældrenes skilsmisse flyttede med sin mor og søskende fra Washington til New York, blev de alle officielt indskrevet som hvide.

Ifølge kurator Ciallela er der ingen grund til at tro, at J.P. Morgan og hans søn kendte til Greenes ophav – og havde de gjort det, var hun næppe blevet ansat.

Den del af historien om Belle da Costa Greene bliver også central ved The Morgans udstilling til næste år. Erica Ciallela er selv af blandet race og ser Belle da Costa Greene som en kæmpe rollemodel. Hun vil ikke dømme Greene for at have truffet det meget personlige valg om at lade, som om hun var hvid for at få adgang til et job og en del af samfundet, der dengang ellers var helt lukket land for en ung, sort kvinde.

"Ingen ville overhovedet have kunnet forestille sig, at en afrikansk-amerikansk kvinde kunne være så veluddannet og vidende. Men det er lige så meget det, at hun var kvinde. Hun havde ret til at hyre og fyre, hun havde adgang til bibliotekets bankkonti. Så det er lige så meget det, at en kvinde fik så stort et ansvar og håndterede så store beløb og helt utrolige indkøb. Hun var en af meget få kvinder i en ren mandeverden, hvor spillerne blev omtalt som 'bogmændene'," siger Ciallela.

Et andet sted, hvor Belle da Costa Greene var i front, var i hendes kamp for at sikre bedre betaling til bibliotekarer. Mens det var usædvanligt med en kvinde i hendes job, var det lige omvendt i det offentlige bibliotekssystem. Avisen New-York Tribune citerede i 1913 under overskriften "\$10.000-bibliotekar går til kamp for \$400-søstre" Greene for at sige, at "folk har ingen idé om, hvor meget disse piger skal vide. Resultatet af disse lave lønninger er naturligvis, at kvinder, der er i stand til at varetage den slags ansvarsfulde job, ikke er villige til at tage dem".

“ Hun var en af meget få kvinder i en ren mandeverden, hvor spillerne blev omtalt som 'bogmændene'.

De 10.000 dollar var Greenes årsløn i 1913, da J. P. Morgan døde. I hans testamente var også indskrevet et engangsbetrag på 50.000 dollar til hans bibliotekar. Otte år senere skrev aviserne om Greene som en af landets bedst lønnede kvinder med en årsløn på over 25.000 dollar.

Samlingen skulle ikke være for de få

Belle da Costa Greenes vigtigste arv er nok, at hun helt fra begyndelsen var fokuseret på at gøre den ellers private samling så tilgængelig som overhovedet muligt. Ifølge historiker og forfatter Heidi Ardizzone reagerede Greene i et interview med New York Times i 1911 på de opskruede priser ved en auktion over et særligt velassorteret dødsbo.

"Det er min klare holdning, at der er nogle bøger, som har en grundværdi, og som er nødvendige referenceværker for studerende. Når man driver priserne op, er det til skade for den brede befolkning. En litteratur- eller historiestuderende vil ikke være i stand til at tilgå originalt materiale uden at begive sig ud på nærmest umulige rejser til multimillionærers hjem, hvor man også bliver afhængig af at få deres tilladelse. Jeg holder for meget af samlarkunsten, til at jeg ønsker at se disse bøger være helt uden for almindelige menneskers rækkevidde," sagde Greene.

Idéen om at give bred adgang til samlingen betød ifølge historiker Heidi Ardizzone også, at Greene ofte sendte billeder af høj kvalitet rundt i verden.

"Hun insisterede altid på at lave en faksimile af sjældne manuskripter og andre nyan-skaffelser, så forskere kunne se dem uden at skulle rejse til New York. Det var billeder i høj opløsning, som kunne udlånes i studieøjemed. Belle forstod, at forskere ofte ikke havde tid og penge til at tilbringe flere uger på The Morgan, så hun var meget optaget af, at materialet skulle være tilgængeligt, også inden det blev en offentlig institution," fortæller Ardizzone.

Tilgængeligheden var også i den gamle Morgans ånd. Da han døde i 1913, var der i testamentet besked til sønnen Jack om, at Greene skulle forfremmes fra bibliotekar til direktør, og at samlingen skulle åbnes for offentligheden. I 1924 ændrede The Morgan derfor formelt status fra privat bibliotek til offentligt tilgængeligt museum med eget forskningsbibliotek. Det er museets 100-års fødselsdag, der næste efterår fejres med særudstillingen om Greene.

I dag kan alle bladre digitalt i en stor del af samlingen. Der er ingen fine fornemmelser i forhold til at flytte det gamle materiale ind i den moderne verden. Husfotograf Graham Haber fortalte i en video i 2014, at der er grænser for, hvor mange mennesker der kan bladre igennem en skrøbelig, 700 år gammel bog uden at skade den. I 2009 gik man i gang med at digitalisere den første af The Morgans tre Gutenberg-bibler, der menes at stamme fra 1455 og anses for at være trykkehistoriens afgørende skridt mod masseproduktion af bøger. De 1026 sider er fotograferet i høj opløsning og på et særligt stativ, der beskytter bogen ved at sikre, at den ikke bliver åbnet mere end 90 grader.

”Gutenberg-biblerne er nogle af vores fornemmeste samlerobjekter, og de revolutionerede jo fuldstændig udbredelsen af viden i deres tid. Digitaliseringen åbner mulighed for en lignende udbredelse af værkerne, og på den måde foregår der en tilsvarende revolution nu. Vi nedbryder murene for tid og rum ved at gøre det tilgængeligt for hele verden,” lød forklaringen i 2014 fra fotograf Haber.

Greene var i sin tid opsat på at gøre *The Morgan Library and Museum* til en af de førende institutioner i verden, og hun sagde til J.P. Morgan, at hun drømte om at trumfe både British Museum og Frankrigs Bibliothèque Nationale. Allerede i løbet af sine to første årtier samlede The Morgan mere end 46 håndkolorerede, illuminerede manuskripter og næsten 5000 bøger, såvel som raderinger og tegninger. I dag er der over 330.000 værker i databasen CORSAIR, og alene i samlingen af de tidlige trykte bøger, der kaldes inkunabler, er der 2697 bøger.

Belle da Costa Greene døde 10. maj 1950 i New York, og hun var i begravelsespapirene registreret som hvid. Morgan-familien betalte for begravelsen. Greene stoppede på The Morgan to år forinden, og hendes sidste år var præget af sygdom. Men året inden hendes død var hun selv med, da biblioteket hyldede hende ved en særudstilling, der samtidig markerede 25-året for museets åbning. I sin anmeldelse af udstillingen skrev New York Times, at Greene havde ansvaret for at have ”transformeret en rig mands tilfældigt byggede samling til en, der rangerer blandt de mægtigste i verden”

“ Greene var i sin tid opsat på at gøre The Morgan Library and Museum til en af de førende institutioner i verden, og hun sagde til J.P. Morgan, at hun drømte om at trumfe både British Museum og Frankrigs Bibliothèque Nationale.

↑ J.P. Morgans bibliotek, det såkaldte East Room, mellem 1923 og 1935. Foto: Morgan Library and Museum